

Предраг М. Јашовић¹⁵

Академија васпитачко-медицинских струковних студија
Одсек у Алексинцу

ЈЕ ЛИ МОГУЋЕ НОВО ЧИТАЊЕ СИМЕ ПАНДУРОВИЋА?

Сажетак: У раду анализирамо поезију Симе Пандуровића. Проверавамо да ли је могуће овог српског класика читати у новом херменеутичком кључу иако је од првих издања његове поезије прошло више од једног века. Ти поводом анализирамо и мишљења најрелевантнијих књижевних критичара и књижевних историчара. Овај рад, у том погледу представља и ново читање ових аутора, а са циљем да се види да ли је у њиховим доста крутим ставовима постојао наговештај за ново читање овог песника у будућности. Иако је књижевна критика појединих критичара била једнодимензионална у односу на ставове о значењу и поетици Симе Пандуровића видимо да ће се крајем века и почетком новог века то знатно променити. Чак ће се појавити научне студије које ће показати обиље нових наслућених значења, а само у поезији Пандуровића већ и свих модерних (Ка поетици српске модерне, 2017). Овај рад је усмерен ка томе да покаже још једну нову димензију значења Пандуровићеве поезије, а тиче се религије и религијског подтекста.

Кључне речи: Сима Пандуровић, модерна, поетика, значење, подтекст.

Чему још једн рад о Сими Пандуровићу (1883-1960). Многи сматрају да је немогуће ново читање Пандуровићеве поезије. Нарочито уколико Пандуровићеву поезију схватамо према већ утврђеном обрасцу као „песнички парастос“ (Гавела 1979:237), што ће допринети да његова поезија постане „синоним најнеутешнијег, најцрњег песимизма у нашем песништву“ (Исто). Ако и данас његову поезију посматрамо као рефлексију „самртне језе, аветињских слутњи и ноћних визија“ (Палавестра 1986:297), више је него јасно да се значење Пандуровићеве поезије исцрпљује осећањем тзв. *гробљанског песимизма* који прожима све песничке тематике и мотиве у оствареној поетици овог песника.

Пандуровићева поезија је у тренутку настанка заиста била „изазов владајућем укусу“ (Палавестра 1986:294). Његова поезија је представљала „јак израз унутрашњег незадовољства које је било у опреци са књижевном идеологијом здравља, успона и препорода нације“ (Палавестра 1986:295). Алфа и омега такве књижевне идеологије био је Јован Скерлић који, као што је познато, није похвално оценио

¹⁵ pjasovic@gmmail.com

Пандуровићеву поезију.¹⁶ Од тог тренутка, све до данас, за Пандуровићев песнички израз искључиво се вежу, као основне значењске и поетичке карактеристике *песимизам* и *рационалност*.

Ипак, у тој јединствености мишљења књижевних критичара, није садржано и јединствено ишчитавање појма песимизма у Пандуровићевој поезији. Постоје различита тумачења песимизма. Тумачења се углавном разликују према начину којим је описана садржина појма. Критичари су углавном тежили да утврде узроке који су допринели развоју тог песимизма.

Пандуровић је одређен као „безусловни песимист“ (Скерлић 1964:67). Овако оштро дефинисанојоцени, још кад долази из пера Јована Скерлића, није се дало лако приговорити, а још теже ју је било оспоравати. Наилазимо и на тумаче који сматрају да је исходиште песимизму стање у друштву, а не у индивидуалним доживљајима света. Реч је о томе да, као што је Миодраг Протић дозвољавао могућност да се поезија проучава и у контексту друштвених збивања, јер поезија представља „израз стања духа у једном времену и у једној средини“ (Протић 1972:372), тако је Божидар Ковачевић извор Пандуровићевом песимизму пронашао директно у друштвеној актуелности.¹⁷ Ковачевић сматра да је то био револуционарни песимизам, јер није то била „књижевна поза, него израз наших прилика и осећања тог времена“ (Ковачевић 1969:13).

Дакле, супротно Скерлићу, Божидар Ковачевић не мисли да је извор Пандуровићевог песимизма песнички хир, болесни недорасли однос према стварности, или подражавање светских песника. По њему, то је одраз друштвеног стања.

Миодраг Протић неће ништа страно наћи у Пандуровићевом песимизму. Сматра да је то најзначајнији осећај песимизма у српској поезији, јер је „вредност његовог песимизма што је аутентично песнички доживљен“ (Протић 1972:388). Песимизам је, као друштвена појава, у естетичкој сфери значајан тек пошто је песнички прерађен, преломљен кроз стваралачку призму песниковог сензибилитета.

¹⁶Јован Скерлић, „Писци и књиге V“, Београд: Просвета 1964, стр. 67-68. Мишљења смо да ту треба истаћи ретко истицану чињеницу да је Скерлић Пандуровићеву другу песничку збирку „Дани и ноћи“ (1912) дочекао врло издашним похвалама. Поводом ове збирке, Скерлић врло информативно пише о Пандуровићу: „... Пандуровић је учинио велики напредак и оправдао све наде оних који су веровали у његов оригинални таленат и репродуктивни дух. Ова књига је најбоље што је г. Пандуровић до сада написао, и иде у најбоље збирке што их је наша поезија произвела последњих година. Г. Пандуровић се показао зрелији дух и бољи писац. Онај тежак и мутан болнички песимизам прешао је сада у вишу филозофску резигнацију и у дискретну меланхолију. Његова стара хистерија подигла се до висине људског бола.“ (Нав. дело, стр. 67)

¹⁷Овим поводом Ковачевић бележи: „Поражени на Сливници, утучени аустријском окупацијом Босне и Херцеговине, истребљењем Срба у Турској и опадањем нашега живља у Војводини, не називајући никаква добра у владавини краља Александра Обреновића који је својим државним ударима и интимним скандалима сасвим био срозао углед Србије, наш народ, а нарочито наша омладина око године 1900, живели су у мрачним мислима и суморним осећањима. То је имало одјека и у културном животу, па природно и у најосетљивијем његовом пределу, у лепој књижевности, а пре свега у лирици. (Ковачевић 1969:12.)

У Пандуровићевом песимизму, односно, ефектима његовог песимизма на читаоце, могли бисмо истаћи својеврсну противречност. Наиме, познато је да је Гаврило Принцип ишчитавао Пандуровићеве песме. Поједине стихове је подвлачио. То говори о његовом активном читалачком чину. Посредно, у односу на сободарски чин Гаврила Принципа и његов значај за Србе у будућности, Пандуровићев песимизам, трулеж и пролазност, као немирење са постојећим стањем ствари, представља револуционарни бунт против садашњости зарад будућности. Може се рећи да је тај песимизам био један од темељних подстицаја Гаврилу Принципу да се жртвује зарад будућности целог свог народа. Дакле, у поетском песимизму Симе Пандуровића, поред трулежи и пролазности, садржана је и клица живота, клица вере у светлију будућност. На крају, да приметимо, да нема онога што живот чини чудесним у његовој непоновљивости, која се неминовно прекида смрћу, не би ни било песимизма.

Зоран Гавриловић је суштину Пандуровићевог песимизма видео у „пропадању свега“ (Гавриловић 1977: 128). То пропадање свега, Гавриловић проналази у следећем Пандуровићевим речима: „Говорити о животу значи увек говорити о нечему *што је прошло*, или о нечему *што још није ту*¹⁸; о једној успомени или о једној нади“ (Гавриловић исто).

Налазимо да овде нема ни говора о некаквом пропадању свега, апокалиптичном односу према свету, где је апокалипса себи сама циљ. Пандуровић овим експлицитом показује да је имао врло развијену представу о суштини живота, који је промишљао на темељима стечених филозофских знања. За њега није постојала садашњост. Као да је садашњост својом баналношћу, оно што називамо животом у вредносном смислу умањивала, па јој Пандуровић не приписује никакав значај. За њега постоји само живот као *успомена*, али и живот као *нада*. Према томе, Пандуровићев песимизам је у односу на временске категорије простирања живота – прошлост и будућност, *животворан*, а у односу на садашњост је *меланхоличан*.

Занимљиво је и тумачење Пандуровићеве *рационалности*, као основне поетичке карактеристике његовог песништва. Тим поводом Зоран Гавриловић бележи: „Сви испитивачи Пандуровићеве поезије запазили су да је она суштином рационална. Томе би требало додати: рационалност једне поезије значи да је она блиска опасном царству конструкција. [...] а тамо где је збиља песник, он није само рационалан, већ и хладан, језиво хладан песник, који кроту своју емоцију, испољавајући је као ироничан однос према свету“ (Гавриловић 1977:127).

Ову рационалност Миодраг Павловић овако дефинише: „Ма колико интелектуалан, Пандуровић је прилично јасан песник, и због тога су га често сврставали у рационалне песнике, што би требало да значи да је он тип песника који пише главом, 'прави' песму, а не ствара је у машти из

¹⁸Подвукао П.Ј.

осећања“ – закључује: „Облик Пандуровићевих песама је јасан, али порекло песничких слика често долази из дубоких осећања и далекосежних медијација“ (Павловић 1979:188).

Руководећи се ставом да тамо „где је најбољи“ да је „другачији од свих“ (Делић 2008:242) у најновијим тумачењима Пандуровићевог рационализма и рационалног односа према стваралачком чину, Делић проналази да сасвим другачије стоје ствари. Каже: „ ... ако неко има несумњиво генијалну пјесму каква је 'Светковина', ако је та пјесма двострука химна – у славу љубави и славу лудила – и сва је окренута ирационалном, онда је тешко без резерве говорити о Пандуровићевом рационализму“ (Делић 2008:242-243).

Данас знамо да је Пандуровићева поезија угаони камен у темељу српске прозоције и развоју српског стиха, како на плану версификације, тако и на плану семантике. Време је доказало убеђење Божићара Ковачевића да је Пандуровићева поезија стилски и тематски неодвојива од поезије српских модерниста Шантића, Дучића, Ракића и Диса.¹⁹

Ковачевић је велики противник оних критичара који хоће да представе Пандуровића као Дисовог пратиоца. Сматра ту тезу неодрживом, јер је Пандуровић био ближи Ракићу и Дучићу, а Дис је био Пандуровићев пратилац (Ковачевић 1969: 7). Сличног става је и Зоран Гавриловић који сматра да је „Пандуровић много ближи Ракићу него свом скромном и несрећном другу Дису, јер је оно што је, врло специфично и оригинално, живело у Ракићевој поезији – песимизам и страх од смрти – развило се код Пандуровића у бујан и отрован цвет“ (Гавриловић 1977:119).

И заиста је немогуће тврдити да се Пандуровић развијао под Дисовим утицајем. Индивидуалне поетичке разлике њихових лирских израза далеко су веће од уопштених стилских аналогичности владајућег правца које се могу успоставити између њихових песничких израза. Познато је да се ова два песника, иначе велики пријатељи, разликују и по образовању. Та разлика је немерљива, јер је Пандуровић стекао високо академско образовање, за разлику од Диса, који је више остао у сфери самоукости, но што је био образован. На крају, Дисова песничка обрада песимизма је радикалнија, мрачнија од Пандуровићеве (Ранковић 1976:92). Зато су ова два песника представници једног новијег тока српске модерне. Они ће својом поетиком ударити темеље новој, долазећој авангардној поезији, али су један у односу на другог, Пандуровић и Дис, оригинални и независни песници и као такви јесу темељне књижевне чињенице у историји српске књижевности.

Пандуровићу се приписује рационалност у поезији, а певао је једну од првих песама у славу лудила и љубави, где је ирационално доминантно.

¹⁹Тим поводом пише: „Кад се једном буде вршила смотра српских песника у првој четврти XX века, уз имена Јована Дучића, Милана Ракића, Алексе Шантића и Владислава Петковића Диса стојаће и име Симе Пандуровића.“ (Ковачевић 1969: 7)

Готово сви тумачи песме *Светковина* истичу да је песма испевана у симетричном десетерцу (5+5). Делић истиче да је оваква тврдња доведена у питање већ у првој строфи у првом стиху који има девет слогова и у петом који има дванаест. „У наредним строфама 'Светковине' све чешће се јављају једанаестерци: два пута у другој (први и трећи стих), три пута у трећој (други, четврти и шести), додуше, само једном у четвртој (други стих), али већ три пута у петој (први, други, четврти), чак пет пута у шестој (само други стих има слог мање) и четири у десетој строфи. Гледано у цјелини, од четрдесет два стиха, колико их има ова пјесма од седам сестина, једна има девет слогова, један дванаест, док је осамнаест јампских десетераца. Остају свега двадесет и два „десетерца“ – Делић ту закључује: „Ријеч је, дакле, о неким, помало загонетним метричким недоследностима“ (Делић 2008:248).

Даље, Делић, по први пут истиче да је у Пандуровићевој поезији реч о псеудо десетерцима (Делић 2008:249), јер уместо уобичајене комбинације 3+2 или 2+3, редовно наилазимо на комбинацију 2+2+1, односно 4+1. Прецизном анализом песме *Светковина*, Делић доказује да је ова песма испевана у јампским једанаестерцима (Делић 2008:250). Већ то доказује да Пандуровићева поезија има ванредни значај за развој српског стиха, јер је користио једанаестерачки стих који није баш био омиљен код наших песника.

Трећу полазну тачку за нова проблемска изучавања Пандуровићеве поезије могу представљати *стилогена огрешења*. Ова не мала огрешења о језичка правила, која су уткана у песму као опкорачења или синтактичке инверзије, први је уочио Делић и тако је дао могуће, нове смернице за изучавање Пандуровићеве поетике на плану версификације и семантике.

На крају, четврти аспект који пружа нове могућности за компаративно проучавање Пандуровићеве поезије, јесте могућност успостављања аналогича између Пандуровићевог и светског песништва. Наиме, поред тога што је Предраг Палавестра анализом песме *Светковина* установио да њоме Пандуровић прекида црну нит симболизма а почиње плаву нит експресионизма (Палавестра 1986:301), Миодраг Павловић Пандуровића преко теме смрти доводи у везу са експресионизмом (Павловић 1979:209), Делић скреће пажњу да је могуће ове поетичке специфичности Пандуровићеве поезије „посматрати у вези са Бодлеровим пјесништвом, као и у вези са традицијом естетике ружног и традицијом пјевања о мртвој драгој“ (Делић 2008:253). Тако је Делић доказао да је могуће пронаћи ново значење и нове видове потврђивања Пандуровићеве поезије. То ће рећи да је неодржив став да је о Пандуровићевој „поезији тешко да се могу изрећи неке нове оцене, или у њој открити неки битно нови видови“ (Павловић 1979:188).

Руководећи се речима Зорана Гавриловића који истиче Пандуровићеву поезију као „значење“ (Гавриловић 1977:91) и најновијим резултатима Делићевог тумачења, кренули смо у истраживање религиозне тематике у Пандуровићевој поезији. Услед истакнутог

индивидуализма и песимистичке поетске слике света чини се, на први поглед, да је религиозна тематика заступљена тек симболично, у неком трећем плану.

Пажљивим ишчитавањем (close reading) Пандуровићевих стихова уочавамо библијски подтекст у појединим стиховима и песмама. Тако већ у песми *Бисерне очи* истицањем „трошних земних жеља“ антиципира се величина и значај вечности. Мада вечност обележава великим словом у песми *Догодила се песма ова*, њен извор, као и сама вечност, нису дефинисани, али је сасвим извесно да мера и јединица времена у тој вечности не доноси немир, већ се афирмише општим миром:

„Сказаљка Вечног где лагано
Часове општег мира броји.“²⁰

У песми *Без мотива*, мотив Бога је развијен у подтексту песме у стиховима:

„О, у те дане да ми се пренети
У непознате егзотичне краје,
Предео далек, где ће ме узети
Природа добра с душом мојом, да је,

К`о добра мајка, утеши, уљуља
У сетној песми мога завичаја,
Тамо далеко од заразна муља
Живота нашег испод тропског сјаја“

У наведеним стиховима јасно се истиче исконска тежња идили изгубљеног раја. Сама слика раја није јасно дата, али се преко тежње лирског субјекта може претпоставити, јер се кроз целу песму истиче празнина и узалудност људских тежњи у реалном животу. Утом животу сунце „буди на покрет и наду“ и сећа на „доба својих идеала“, али праву утеху и надрастање „у животу зала“ човек добија тек са вером у Бога, и то кад све боје реалног света потамне:

„Јер дане ове свршити ми треба
Представом живом сна младости моје;
Јер Бог нам шаље утеху са неба
Кад света овог потамне нам боје.“
(*Без мотива*)

Негативно вредновање дневног живота доприноси истицању и индивидуализацији песимизма при чему песимизам добија на поетској

²⁰Сви стихови су наведени према: Сима Пандуровић, „Песме“, МЦ, СКЗ, Нови Сад, Београд, 1969.

сугестибилности и избија у први план. „Окретање леђа стварности“ (Гавриловић 1977:91) никако не значи да „је песник Сима Пандуровић престао да верује“ (Протић 1972: 387) у све на свету. Напротив, Пандуровић верује у „тријумф духа над смрћу и гробом!“, али то је једино могуће кад човек живи „својим давним добом/ Где сија живот безазлен и чедан“ (*Мртви пламенови*). За лирски субјект који верује у „тријумф духа“ сасвим је извесно да „живи духом нове, оностране мелодије, док пред његовим духом блиједе обриси оностраног“ (Делић 2008: 258). То већ довољно говори о чињеници да онострано, духовно или религиозно заузима врло значајно место у Пандуровићевој поетици. Нематеријалне, метафизичке сфере се истичу, тим пре, ако се држимо сасвим исправне тезе да „се мисао о смрти (код Пандуровића) увек везује за представе чисто материјалне и овоземаљске“ (Протић 1972:385). И заиста, једино што не умире у Пандуровићевој поезији јесте *мисао, дух, идеја и Бог*. Дакле, све оно што је нематеријалне природе.

Егзистенцијално усмерен према нематеријалном, што је суштина његовог *homo religiosus*, лирски субјект тежи да буде „дете у природи чистој“ (*У изнуреном осећању једном*), јер управо је та чистота садржана у дечијој понизности и безазлености и највише одговара Исусу (Јв. по Матеју, 18:1-5; Јв. по Марку 10: 13-16). Зато је Исус и велики заштитник деце.

Кад лирски субјект не трпи „страх од Бога“ то је „знак последњи грознице живота“ (*Потрес*) и то представља велики потрес, али сам потрес представља измирење са животом и Богом, никако није раскид. Кад лирски субјект каже „прошао ме страх од Бога давно“, он истиче да га је прошао страх од смрти. Да би тај страх још дубље потиснуо, лирски субјект свесно избегава да се сећа:

„Гледам да се свега мање сећам,
Да не жалим ни прошлост, ни себе,
Да се тихо што беше погребе;
Гледам да се свега мање сећам.“

(*Потрес*)

Лирски субјект покушава да се што мање сећа пређашњег живота, односно живота уопште, како би крај који се примиче што лакше прихватио, са што мање страха и жалости. Дакле, потрес у лирском субјекту не настаје услед неке бахате дрскости и атеистичке самовоље, већ настаје услед примицања егзистенцијалног краја са којим се лирски субјект у представљеном свету песме метафорично мири губљењем страха од Бога, јер може мирно да изађе пред њега.

Бог представља егзистенцијално постојање човека у целини. То доказује почетни, насловни знак песме „Ми, по милости божијој, деца овог столећа“ којим је, на крају песма и поентирана. Тако представља заокружену целину где је у почетку садржан крај и у крају почетак песме.

Насловним знаком, односно завршним стихом, изражено је песничково поимање људске егзистенције. Човек није бачен на планету Земљу, јер је ту „по милости божијој“. Та милост одређује и сврсисходност људског бивања у једном времену. Зато лирски субјект кличе:

„Немирна лепа; али нека живи
Суморна мисл и нашег столећа!“
(*Ми, по милости божијој, деца овог столећа*)

Лирски субјект не устаје против суморних мисли, па чак ни против „умора“ који је захватио његову генерацију, јер као божија творевина треба да живи. Међутим, устаје против грубог, моћног суверена, против боемства, алкохола „што тупи и руши наду“ која онемогућава веру и „чисту љубав будућих времена“ (*Ми, по милости божијој, деца овог столећа*). Тај и такав владар у лирском субјекту „противника има“, јер су боемство и меланхолија супротни традицији којој је приклоњен лирски субјект као сопственом егзистенцијалном обележју.

Зато он диже чашу „у славу традиција наших“, мада је свестан да то неће вратити сјај прошлости, али ће пружити наду обешчашћеном народу који је огрезао у меланхолији, блудњи и боемству, чији су једини циљеви индивидуално задовољство. Насупрот таквом осећају лирски субјект истиче љубав и наду, дакле, живот, јер је настао по вољи божијој. Према томе живот, увек треба истицати и поштовати, чак и ако његов витални део чине људи „увела лица“:

„Све то неће дати оно што је прошло;
Ал` походиће нас дах среће нам стари,
И то што је тужно и с натегом дошло
Имаће опет ненадмашне чари;

Осећаћемо мирис љубичица
Старих, и љубав, и наду пролећа,
Па ма и млада а увела лица, –
Ми, по милости божјој, деца овог столећа.“
(*Ми, по милости божјој, деца овог столећа.*)

Чврсто утемељен у традицији, лирски субјект ипак не може да се чува од нечастивих сила. Од нечастивих сила њега чува његов верни животни друг, његова „добра вила“:

„При налету дивљем нечастивих сила,
Кад вера трне пред ликом расула,
Ти си увек била моја добра вила
Поноса и спаса, и светиља кула.“
(*Крај огњишта*)

То још једном доказује да је основно начело живота у Пандуровићевој поезији садржано у љубави. Иако је свестан да „не влада светом љубав него страх“ (*Теодора*), живот је „луди бој“ који не може без љубави да опстане, као што је немогуће прићи увиришту живота без имена вечног Оца и вечне Мајке на уснама са сузом украј ока за свиме што је прохујало и што ће једнако постојати и без нас:

„Ал` чујеш? То је успаванка
Вечног Оца, вечне Мајке
На крају овог лудог боја,
Мој верни друже, сузо моја.“
(*Још мало ...*)

Тачно је да мотив смрти у Пандуровићевој поезији заузима значајно место (Делић 2008: 253-258), да је сав усредсређен на материјално, физичко осипање човека, али смрт у његовој поезији означава само прекид физичке егзистенције. Смрт није казна, како се често чини у Пандуровићевим стиховима, већ представља „излаз из животног пакла“ (*Смрти*). Зато је смрт „утеха и велика лука/ Вечног мира, Истине и Правде“ (*Смрти*). Дакле, смрт представља тек прелаз из једног живота јада у бољи, светлији, вечни живот мира и љубави са Богом.

То ће рећи, да целокупна поезија Симе Пандуровића у подтексту садржи велики парадокс, који уједно чини и хришћанску доктрину. Наиме, према хришћанству, као што је познато, човек је својом крхкошћу и пролазношћу јадан и немоћан, док је, са друге стране, у односу на могућност опредељења за богоугодан живот, свемогућ. Он може вечно да живи. Вером може да исцељује болесне и помера планине. Зато се Пандуровићева поезија чини песимистичном и гробљанском у односу на материјални живот, који, неминовно мора да буде „долина суза“, трновита стаза, којом се човек муктрпно креће до духовног успења, како би се сјединио са Богом. То Пандуровићеву поезију на семантичком нивоу чини дубоко религиозном. Религиозно значење његове поезије засновано на библијском подтексту антиподно је песимистичком значењу којим се углавном одређује Пандуровићева поезија.

Ако се послужимо номеклатуром естетичара Николаја Хартмана (Хартман 1968:108-156) који је у уметничком делу видео два плана – предњи и задњи, односно материјални и духовни, могуће је песимистичко значење Пандуровићеве поезије везати за овај материјални предњи план, јер је песимизам углавном везан за физичко пропадање и пролазност човека, а религиозно значење у његовој поезији можемо везати за задњи, духовни план. Иако антиподна, ова два значења, на нивоу разумевања организације значења књижевноуметничког дела, делују комплементарно.

Идеалан пример нашој тези да Пандуровићеву поезију чини животворном задњи, духовни план, и да је он тај који доприноси опстајању ове поезије кроз време, јесте песма *Светковина*. То је песма која доноси нешто што „још није виђено“ (Страјнић 2009: 473), јер се до Пандуровића нико није усудио да слави лудило и љубав одједном. Дакле, то је песма која се може тумачити као „предсобље смрти“ или пробој ка „вишим душевним енергијама и откривању лепоте“ (Павловић 217).

Ова песма не би значила оптимизмом да представља „предсобље смрти“. Она представља свечани, светлосни оптимизам јер представља пробој љубави из учмалости меланхоличне свакодневице нормалитета ка вечном, чудесном. Љубавници нису полудели, или се разболели, они су „сишли с ума“ и то, не било где, већ у „сјајан дан“. Дакле, заљубљени се пребацују из једног у други простор који им је познат:

„Сишли смо с ума у сјајан дан,
Провидан, дубок, – нама, драга знан.“
(*Светковина*)

Тај силазак се толико чини разложним да не би ни било речи о лудилу да се у другој строфи не експлицира изглед болничког врта:

„И опет сила згрнуло се света
У болнички нам мирисави врт.“
(*Светковина*)

Међутим, чини се да је и тај врт, у чијем подтексту стоји прича о изгубљеном рају, тек попрште на којем се потврђује другост, јер док се заљубљени, они који су сишли с ума, срећно шетају вртом – поново пронађеним рајем – множина света ту хвали „онај живот крт“:

„Они баш ништа нису знали шта
Доведе ту нас. У цвећу смо ишли
Славећи страсно осећања та
Због којих лепо с ума смо сишли.
У новом свету лепо нам је сад;
А свет о њему добро не слуги.“
(*Светковина*)

У том новом свету где се у белим болничким кошуљама шетају парком, док шири јак мирис болничких испарења, не постоји „сумња у љубав“. Тај „најтежи јад“ је прошао и зато је заљубљенима ту, у новоткривеном рају, њихов живот „светао трен“. Зато се „силазак са ума“ не чини неким губитком већ представља готово свесно кидање веза са светом који не поштује љубав:

„Јер ми смо давно, верна драга, – је ли? –
Искидали конце што нас вежу
За простор, време, тонове и боје,
–Ланце живота што звече и стежу,–
Јер ми смо, можда, сами тако хтели,
Рад љубави нам и рад среће своје.“
(Светковина)

У једном „можда“ садржана је клица свих недоумица, како у вези са значењем ове песме, тако и, рекли бисмо, са животом самим.

Већ је у насловном знаку песме садржан оптимизам, који расте са свешћу рецепције да је остварена једна љубав упркос препрекама. На олтар ове љубави као жртва није положен живот, како би то учинили ренесансни и рамантичарски љубавници, већ разум, једино што је модеран човек Пандуровићевог доба могао да жртвује.

Тек у раду смо показали само на још један аспект новог читања²¹ Симе Пандуровића изван окошталих оцена критичара из прошлог века. Њихова читања и интерпретације нису биле нетачне, али смо доказали у овом раду да нису коначне. То је момент који уједно књижевну критику чини крхком, а песничко стваралаштво снажним, јер док уметничко дело црпи снагу из времена које долази дотле исто то време узима од значаја и значења књижевне критике. Сматрамо да је религиозна тематика тек један од новооткривених поетичких сегмената у поезији Симе Пандуровића, а овој рад представља тек увод ново тематско и мотивско читање овог песника.

ЛИТЕРАТУРА

- Сима Пандуровић, „Песме“, Нови Сад: МС, Београд: СКЗ, 1969.
ГавелаЂуро, „Сима Пандуровић“, у: „Огледи и критике“, Београд: СКЗ, 1979.
Палавестра Предраг, „Историја модерне српске књижевности“, Београд: СКЗ 1986.
Скерлић Јован, „Критике V“, СД, књ. 5, Београд: Просвета, 1964.
Протић Миодраг, „Сима Пандуровић“, у: „Од Војислава до Бојића“, Београд: Нолит, 1972.
Ковачевић Божидар, „Сима Пандуровић“, у: Сима Пандуровић, „Песме“, Нови Сад, Београд: МС, СКЗ, 1969.
Гавриловић Зоран, „Сима Пандуровић изван историјске равни“, *Записи о српским песницима*, Београд: Слово љубве, 1977.
Павловић Миодраг, „Ништителји и свадбари“, Београд: БИГЗ, 1979.
Јеванђеље по Матеју,
Јеванђеље по Марку.

²¹О осталим аспектима види у књизи „Ка поетици српске модерне“ (137-152).

Николај Хартман, „Естетика“, прев. Милан Дамњановић, Култура, Београд: Култура, 1968.

Страјнић Никола, „Огледи о књижевности и слкарству“, Бачка паланка: Логос, 2009.

Делић Јован, „О поезији и поетици српске модерне“, Београд: завод за уџбенике, 2008.

Јашовић Предраг, „Ка поетици српске модерне“, Нови Сад: Бистрица, 2017.

IS IT POSSIBLE THAT THERE IS A NEW READING OF SIMA PANDUROVIĆ?

Abstract: *In this paper, we analyse the poetry of Sima Pandurović. We check whether there is a possibility to read this Serbian classic in new hermeneutic key, although more than a century has passed since the first editions of his poetry. On this occasion we also analyse the opinions of the most relevant literary critics and literary historians. This paper, in this respect, also represents the new reeding of these authors, with the aim to see whether in their rather rigid views there was a hint for a new reading of this poet in the future. Although the literary criticism of some critics was one-dimensional in relation to the views on the meaning and poetics of Sima Pandurovic, we can see that this will change significantly at the end of this and the beginning of the new century. There will even be scientific studies that will rather rigid views of new sensed meanings, notonly in the poetry of Pandurović but also of all modernists (Towards the Poetics of Serbian Moderna, 2017). This paper aims to show another new dimension of the meaning of Pandurovic's poetry, concerning religion and religious subtext.*

Key words: *Sima Pandurović, moderna, poetics, meaning, subtext.*